

bizottság megteremtésére, ennek funkcióit az előbbieket töltik be. Ezt követően 1946 elején a területi bizottságok átalakultak megyebizottságokká. Csongrád megyében a fentiek alapján két vezetőszervert hoztak létre: a *Csongrád megyei és a Nagy-Szegedi Bizottságokat*. A Nagy-Szegedi Pártbizottsághoz Szeged városán kívül még 14 környező község, település is tartozott.

A szervezeti változásokkal egyidejűleg meggyorsult a párttagság létszámának növekedése, ami különösen az üzemi munkásság tekintetében szembetűnő és jelentős. 1946 márciusában — a Baloldali Blokk megteremtésének idején — az MKP Nagy-Szegedi Pártbizottságához 11 kerületi pártszervezet tartozott: 3471 taggal, 12 üzemi pártszervezet: 1628 taggal, 7 tanyai pártszervezet: 900 taggal és 11 falusi szervezet: 1586 taggal, összesen: 7585 fő. Közvetlenül a város területén — tehát a területi és üzemi párttagságot véve alapul — 5099 párttag volt, akiknek 31,9%-a, tehát közel egyharmada az üzemekből került ki.

A Szegedi Kommunista Pártszervezet a fentiekben vázolt fejlődése azt mutatja, hogy a Kommunista Párt a felszabadulás után gyorsan talpra állt, azonnal megkezdődött a pártszervező munka. Annak ellenére, hogy a kezdeti szakaszban a vezetőknek éppen a központi irányítás hiánya miatt igen nagy nehézségekkel kellett megküzdeni, s ez a tevékenység nem volt mentes minden hibától, a párt szervezeteinek gyors kiépítésével, az üzemek munkásaira támaszkodva, bevonva a munkába a dolgozó tömegek egyéb rétegeinek legjavát, ezzel a *tevékenységükkel hazzájárultak a népi demokratikus átalakulás kibontakozásának egyik alapvető feltételének megteremtéséhez*. Másrészt, a szegedi tapasztalatokat felhasználva, a Központi Vezetőségnek Szegeden tevékenykedő tagjai a felszabadított területeken is nagyobb ütemben végezheték a pártszervezés munkáját, s egyben ezzel elősegíthették a népi demokratikus átalakulás folyamatának tényleges beindulását. A szegedi pártszervezés alapján levont következtetések ugyanakkor országos szempontból is jelentősek, mert *tanulmányul szolgáltak általában a pártszervező munkát illetően, valamint a Szervezeti Szabályzat alapjainak kidolgozásához*.

BATA IMRE

JUHÁSZ FERENC

A kommunizmus mint kiteljesedett naturalizmus = humanizmus, mint kiteljesedett humanizmus = naturalizmus, ez az embernek a természettel és az emberrel való ellentmondásos harcának igazi feloldása, az egzisztencia és lényeg, a tárgyalás és öngazdáltság, a szabadság és szükségyszerűség, az egyén és a nem közötti harc igazi feloldása. Ez a történelem igazi rejtélye és magát e feloldásnak tudja. (Marx: Gazdasági-filozófiai kéziratok. Bp. 1962. 68-69. 1.)

Juhász Ferenc jellemzése saját költészetére nézve minden más meghatározásnál találhatóbb. Az irodalomtörténeti tapasztalat szerint ilyesmire csak a legjelentősebb alkotók képesek. Alig oldalnyi bevezetője új könyvéhez, a *Virágzó világházhoz*, páratlanul sokat mond saját költészetéről, s ezzel a korszerű költészetéről is. Ez a tény — egyelőre a jóhiszeműnek mondom önmagában bizonyítja Juhász tudatosságát, ami viszont — általános érvényű tétel — a korszerű költő bizonyos ismerve. Mert nincsen korszerű költészet spontaneitás nélkül, de a korszerű spontaneitás tudatos, intellektuálisan valósul meg. Ez is egy a modern költészetre vonatkozó paradoxonok közül.

Am idézzük, amivel olyan nagyra vagyunk: „... az életet nagyon szerettem, hittem a végtelenségben, s próbáltam kimondani a Törvényt a lét dicsőségére és az ember javára. S az életnél is többre becsültem a lét egyetlen elképzelhető foglatát és gyönyörű szárnyát: az emberhez egyedül méltó szabadságot.”

Erdemes ezt a szöveget tételekre bontanunk.

Az életet nagyon szerettem. — Régi igazság, minden alkotás egzisztenciális alapja az élet szerelme, igenlése. Hogy Juhász ezt fontosnak érzi kijelenteni, egész költészetével, annak jelentős vonásaival súlyozni, nemcsak az ösmerős ellenvetéssel fejesel, miszerint az ő kísérletező kedve tulajdonképp léttagadó, noha oda is szól, hanem — és ez a fontosabb — a jelenkor költőjének nagy felismerése diktálja kimondani, hangsúlyozni az őselvet, az *élet* egyetlen és elismételhetetlen tulajdona az embernek. Már Ady is tudta, az élet mindenkinek kivételes szent örömmel jön. Mert nincsen szökni lehetőség. Se istenhez, se más vigaszhoz. Az élet nem az első szerelem, aki után jön másik, szebb is, több is. Az élet — delén egy férfikornak — az utolsó ígéretes asszony, akit azért szeretünk mindennél jobban

és igazabban, mert az utolsó, mert ismerjük már, igazán megélhettük a szerelem visszahozhatatlan szépségét. Juhász kijelentésében egy érett kultúra felismerése feszül: Az élet az ember számára egyetlen és kizárólagos lételem.

Híttem a végtelenségben. — A hanyatló — öngyilkoló — polgári kultúra képviselője is pontosan tudja az élet páratlanságát. De hite, az nincs. Belátása, belenyugvása vagy tiltakozása csak. Midőn Juhász kijelenti hitét a végtelenségben, ennek a hitnek a valóságos, véges alapjára utal. Mert maga a hit feltételezi a bizonyosságot, valaminek a tudását, s a tudás csak a végesre vonatkozhat. Ahogy hinni az istenben, az is a végesesség egy meghatározott tudása volt, akként a végtelenbe vetett hit is egy meghatározott tudás. Mert a végtelenben lehet feloldódni, lehet megképzelní törekedve — beleszédülni, szökni előle, de hinni benne csak akkor, ha az adott életet, a számomra adottat meg tudom határozni. Viszont fordítva is igaz: A végtelenségben való hit olyan véges valóságot feltételez, amely a végtelenben van benne. Hinni annyi is, mint ráhagyatkozni, s az ember csak annak adja oda magát, ami véle valamiképp azonos. Magában a végesben, az emberi életben kell lenni valaminek, ami azonos a végtelenséggel, mint minőség. Ez a valami Juhász szerint az anyag mozgása, amelyet — látni fogjuk — az idő relativálásával tesz érzékelhetővé. Az ő tudásából így csakis a végtelenbe vetett hit következhetik.

Próbáltam kimondani a Törvényt a lét dicsőségére és az ember javára. — Mert az kevés lenne, hogy tudással bír. Az is fontos, hogy a költő tudása és nem a természetudósé. Az utóbbi tudása a részleteké, analitikus és nyitott. Az előbbié? Nos, éppen az a figyelemre méltó Juhász költészetében. A jelenkori világban érezhetően helyét nem lelő, ilyenképpen járulékos költészet nála helyére találni látszik, legalább — helyére igyekszik. A költő a törvény kimondója, a törvényé, amely a lét dicsőségére és az ember javára van. A részeire tagolt, a munkamegosztásban egyetemet veszíteni látszó emberi lét törvénye, a szív törvénye, az egyetemességé, amennyire az adott korban, annak objektív egyetemességében ez optimálisan lehetséges.

És végül: az életnél is többre becsültem a lét egyetlen elképzelhető foglatat és gyönyörű szárnyát: az emberhez egyedül méltó szabadságot. — Ha valami, hát éppen a szabadság, ami elvontan mutatkozik meg Juhász költészetében. Mindig csak sóvárgásképpen, célként, záró akkordul, de sohasem kiindulás, nem természetes közeg. Mert Juhász szabadságálma nem a szükségszerű felismerésében fogant szabadság. A beteljesült, a történelem előtti kor után eljövendő történelem — az emberiség igazi története! — szabadsága. A kiteljesedett naturalizmus, ami humanizmus és a kiteljesedett humanizmus, ami naturalizmus, az embernek a természettel és az emberrel való harcának igazi feloldódása. A szabadság és szükségszerűség, az egyén és a nem közötti harc igazi feloldódása. Éppen ezen a ponton kell világosan meghatározunk Juhász költészetét. S ha ő kijelenti, már a holnap hajnalát derengi, akkor ezt vegyük szó szerint. Mert ő is túllép az adott világon az értelemig és tovább. Egy jövődő szabadság ígérzetében születnek látomásai, egy teremtett költői valóság eposztörödékei. És éppen, mert látomások, eposztörödékek, ezért kapcsolódnak következetesen, a közvetlen valóság törvényeit tisztelőn a jelenhez, magához az adott társadalmi realitáshoz. Mindig abból indulnak ki, szomjasan áhítva egy jövődő szabadságot, megálmodva, látomásosan látva a holnap emberének világából néhány jelentős töredéket.

Ma már tárgyilagosan állapíthatjuk meg, egyáltalán nem volt természetellenes Juhász kísérleteinek néhai fogadtatása. Most már azt is elmondhatjuk, akik kezdetül szívükre ölelték, azok se ismerték fel pontosan jelentőségét, nem értették igazán költészetét, magunkat is bőven ideértve. Szubjektív és izlésbeli rokonszenvek munkáltak az elfogadásban inkább, mintsem az objektív értékkítélet jelenléte. Legfeljebb csak sejteni lehetett, mennyire azonos a történelem mozgásával Juhász poézise. Minden szerénytelen szerénykedés nélkül állítjuk, ezt a lírát a maga valóságos arányaiban és mélységeiben csak az utóbbi években lehet valamennyire is belátni. Ez a tény is — külsőlegesen — Juhász költői jelentősége mellett szavaz. Mert csak a történelmi jelentőségű mű előzi meg úgy korát, hogy a kortársak egy ideig nem tudnak mit kezdeni vele. Tíz évnek kell eltelnie most is, míg valamennyire érthetővé válik a költői tett, de tíz év még mindig elpereg, mire Juhász költészetét a kívánt és lehetséges mértékig tudatosítjuk.

Valljuk be, sokan némi csalódással fogadták a *Virágzó világgát*. Hozzá teljes jóindulattal. Új verseket vártunk, hírelt is, vannak új versek — és mégse. Há ki azonban *A tenyészlet országa* után is alaposan alámerül ebben a válogatásban is, fáradságát jelentősen jutalmazva érezheti.

Ha olvasás közben véletlen eszünkbe jut *A tenyészet országát* is kinyitni a megfelelő helyen, mihamarab érdekes szövegváltozatokra bukkanunk. Igaz, abban a régi könyvben Juhász kijelentette, ezek a szövegek az ő végleges költeményei, most azonban — s legyen elég itt ez az egyetlen példa — ismét változik a Halottak eposza is. E látomás egyik sora *A tenyészet országában* még így szerepel:

A vaknak szeme van, a süket füle ében

A Virágzó világfa viszont már így hozza ugyanazt:

a vak szeme látó lilium, csillag dörög a süket fülében

S ha volna terünk, idéznénk a többi változtatást is. Olyat például, amikor tucatnyi sorral szaporodik a szöveg. Mert Juhász nem rövidít, csak szaporít, ami a mennyiséget illeti, de az idézett sorvariáns is igazolja, ez a mennyiségi változtatás a vers látomásosságát erősíti. És Szabó Lőrinc óta talán már nem is meglepő, hogy a költő ilyen szabadon bánik szövegeivel. Az írott szó kezd úgy viselkedni, mint a hajdani orális. Úgy látszik, a modern költői műnek végső formát csak a halál ad.

De fontosabb összevetési eredményünk a kötetkompozíció alakulása. Mert az is változott erősen *A tenyészet országához* képest. Pedig már akkor is észrevettük, milyen fontos Juhásznál a versek egykönyvbe szedése. Nem azonos törekvés ez Ady ciklusos versépítkezésével. Inkább Weöres *Tűzkútjára* gondolhatunk, látván Juhász mostani, nagyszigorúságú kötetkompozícióját. Ahogy Weöresnél, most már Juhásznál is, vannak versek, amelyek csak a kötetben nyerik el teljes értelmüket, létük ott igazolódik teljesen. Az a fontos, hogy Juhász jelen válogatása nem csak elhagy, kihagy verseket, hanem a meghagyottakat a kihagyások, átrendezések által egyértelműen összeköti, egymáshoz rendeli. Mintha mondandója egyetlen versen, de még egy cikluson is túlszordulna. A Juhász-líra egyetlen egész, egyértelmű összetartozás, a biológiai növekedés, a szerves világ mozgásának törvényei szerint való.

Egyáltalán nem elhanyagolható, ha Juhász Dantét olyan megkülönböztetett figyelembe részelteti, mint az lírikusnál talán szokatlan is. Juhásznak ez a vonzalma az eposzi nagysághoz és kompozícióhoz nem áll egyedül a modern költészetben. Eliot is Vergiliust és Dantét helyezi költészetelméletének csúcsaira. A lírikus epikus igényű hangvétele Juhásznál különösen szembetűnő. Kísérlet ez arra, hogy a líra egyetemes érdekű, filozófiai minőségű kérdéseket tehessen fel. Mert Juhásznál elsősorban kérdésről van szó. Minthogy azonban a lírikus kérdez, kérdése gyakran hangzik állításnak. Kérdéseiben latensen ott a felelet is. Amit a valóságos eposz nemigen bírna el, a líra azonban ennyi retorikai jellemet még bőven elvisel. Juhász kérdései mindig döntések is, mivel azok a világ költői mozgásának előzményei vagy következményei.

De nemcsak az egyetemes érdek teszi az eposziaságot Juhásznál. Még inkább a költő teremtő indulata. Ez a költő önmagát teremti. Önmagát újrateremti, adott énvilágát radikálisan átrendezi. Hogy erre képesség, helyzet és sors egyaránt sarkallja, egy korábbi Juhász-tanulmányban már érintettük, hogy a megteremtett világ mennyire jelentős, mennyire holtapartalmú, azt most két nagy látomás emelzésével megbizonyítjuk. *A virágok hatalmát* és a *Történelem* című látomást. (Megjelent utóbb. Új Írás 1965. 7.) elemezzük az alábbiakban.

Választásunk nem véletlen, nem esetleges. Mindkét verset kulcsnak ismertük fel. A virágok hatalma Juhász egyik legtermékenyebb motívuma, a Történelem pedig eddigi lírájának összefoglalása, ennek kapcsán az idő definíciója is. Az idő, amelyet ha közelebről megvizsgálunk, már nem a történelem előtti ember egyvonalú ideje, de a történelmi ember szimultán, többdimenziós időképe. A két költemény kitűnően érzékelteti a Juhász-vers jellegzetes belső formáját is, azt a sajátságát, hogy Juhász nem az élmény végső alakját közli, de magát a káoszról fokozatosan kibontakozó élményfolyamatot.

A virágok hatalma a kötet-összefüggésben szintézis. A virágzó világfa ciklusban A mindenség szerelme élet-mítoszra és a halál-mítoszra (A szívárványszínű cethal, A halottak eposza, Krisztus lépesméze) következik egy dalszerű építkezésű vers, az Emberszabású álmaink után, s a megnyugvást hozza. Megnyugvást az élet kettős természetét illetően. Ilyenképp *A virágok hatalma* a ciklus minden hangját megszólaltatja, újra és újra felzendíti a vezérmotívumot. Mert a ciklus is, maga *A virágok hatalma* is jellegzetesen zenei építettségű.

Jaj, Rózsa, Vizililium, Nárcisz és Szarkaláb

Ez az érzelmi motívum tagolja a nagyszabású látomást formálisan, hogy véle is záruljon a költemény, de elnehezülve, megsúlyosulva:

Jajrózsa, Vizililium, Nárcisz és Szarkaláb.

De a közvetlen tartalom is. Az is az ismétlődésben formálódik, alakul. Ti, virágok, olyan bizonyos léttel bírtok, ti mondjátok el nekem, érdemes-e lenni, hűségben élni, mert én csak azt tudom, hogy más vagyok, semmi létminőséggel nem azonosítható. És ez a tartalom gomolyog a látomásban, egyre áttekinthetőbben, higgadtan, míg végül kimondhatja a megváltó ígéket:

*Csak azt tudom, hogy ember vagyok, hínáros ösztönök
forró ős-mocsarából kikelt halandó és örök,
emberré érdemesült sejt...*

A vers személyes és konkrét élethelyzetből indít. Jellegzetesen *romantikus* lírai helyzetből. Este van, a hold rásüt a kerties tájra, s a költő szemléli a holdfényes estében derengő virágokat.

Egy klasszikus költő hasonló helyzetben a virágoknak metaforikus funkciót adna, magának a helyzetnek a jelentése hasonló lenne a költő élményi jelentéséhez. A helyzet, az anyag, az élmény tökéletes összhangja képezné a formát. S ha Juhással együtt a hűség szimbólumainak fogná fel a virágokat, akkor maga hűségét vagy hűtlenségét énekelné. Gondoljunk például Goethe Heidenrösleinjére.

A romantikus költő kihasználná a helyzet esti homályát, s a látványt panteisztikusan és távlatosan az ember és a természet azonosulási alkalmává avatná. Mert a romantikus költő számára a természet mindig azonosulási lehetőség. Az istenivel, a démonival, a kozmikus határtalansággal, de mindig az emberre vonatkoztatva, mindig az isteniséget magába rejtő természetet megragadva.

A szimbolista lényegében ugyanazt tenné, mint a romantikus, csak szkeptikusan, valamelyest mindvégig disztingválva, természeti látványt és embert csak a végtelenben azonosítva, a véges versben éppen ezért felcserélhetően, de csak mindig felcserélhetően, a virág ember, az ember virág lehetne, mindig megőrizve azonban az alakot, a virág emberalakját és az ember virágalakját.

Mindezt jól meggondolva a klasszikus egyértelműségtől eljutunk így a szimbolikus sokértelműségig, a hasonlattól a modern szimbólumig.

Juhász versében virágok és az őket szemlélő költő mindvégig megőrzik minőségi különvalóságukat. A virágok a természet ösztön nélküli szférája, az ember pedig az ösztönös létet is magába foglaló, de azt meghaladó külön világ. A vers éppen arra megy ki, hogy az ember más, külön minőség. De olyan különös minőség, hogy még a virágletét is képes magába foglalni, mert

bennem az első tapadásig visszafáj az egyre-tisztuló láncolat

És ezen a ponton megmutatkozik a látomás és szimbólum különbsége. Az is, hogy miért nem elegendő Juhásznak a szimbolikus kifejezőmód, miképp haladja meg a látomásforma a szimbólumot, de úgy, hogy közben magába foglalja. Ha míg a szimbólumban még mindig világosan kettő a világ, csak felcserélhető, a látomásban már egy a világ, de csak úgy egy, ahogyan az ember tudatában, emlékezetében egységként megvalósulhat. Juhász szimbólumai egymással belső törvények szerint összekötődnek, egyetlen képsorral alakulnak, együtt adnak jelentést, s nem a részlemek, a szimbólumok jelentik a világot, csak a szimbólumok összhangzata sugall egy jelentést, amely már összevethető a realitással. De mert mi mindig az elemeket szembesítjük a valósággal, azért érezzük szokatlannak, kaotikusnak, alogikusnak ezt a fajta szimbólumalkotást.

A virágok hatalma is. Ha a részletekre figyelünk, ha bennük elveszünk, nem tudunk felemelkedni, lesújt bennünket az anyagnak ez a kaotikus gazdagsága; a látomás szédületes kavargása. De ha távolodunk a költeménytől, egyszerre megragad bennünket a vers szerkezeti rendje, s annak szelíd hullámain emelkedünk a tisztán látásig, az embernek, a más minőségnek meghatározásáig:

*lángban megtisztult tudat,
tudom, világ a dolgaid, s elrendezem a dolgomat,
ahogy kell, bátran és ahogy neked kell világ,
S ti ezt már úgysem értitek, Nefelejcsék és Ibolyák.*

Mi határozza meg Juhászt a versindító alaphelyzetben? Másként: Mi indítja meg a lélek oly mély háborgását a csendes szemlélődés lehetőségében? A lét titkára kérdező indulat, Juhászbán minden más gondot félretelva ez a legnagyobb emberi gond munkál, az élet értelmének dilemmája, az az emberi kérdés: Miért, hogy az ember halandó és örök? Így meg csak az kérdez, akinek előtte nincsen más, csak egyetlen probléma, az emberi magány irtózata. Vagy büszkesége. Mert hangulat, hangoltság kérdése, mikor ujjong egy egész világ Juhászbán, mert az ember más, és mikor van, hogy félelem űzi, mert nincs fogható az emberhez, hiszen tud a dolgokról és magáról.

Az ember helyzete az egyetemes létben, ez szüli meg Juhászban a magány-
élményét, állandóan és különböző formákban vissza-visszatérő félelmeit vagy
büszkeségét. Juhász magányélménye nem az egzisztencialista aggodalomba fut,
Juhász úton van, célja van, a magányélmény történeti konkrétságban adódik szá-
mára, nem abszolútizálódik, látomásokba oldódik. Félelme minduntalan átcsap
büszkeségbe, büszkesége gyakran félelemre vált. De büszkesége sose az *elviselésből*
származik! A reményből táplálkozik inkább. Mert az ember egyszer természetes
léthelyzetébe kerül, hová önmegvalósítása folyamatában, a társadalmi gyakorlat-
ban jut el, túlhaladván a történelmi fázist, ahol pillanatnyilag tart. Magánya kö-
vetkezmény, félelme nem abszolút, kitüntetett léthelyzetére büszke is lehet, s ma-
gányból eredő büszkesége egyenértékű félelmével. De büszkesége félelmével tünik
el egyszer, ha természetes léthelyzetébe jut, ha a szabadság nem lehetőség lesz
számára. És akkor már se félelme, se büszkesége, csak természetessége lesz ismét,
miként valaha a természeti állapotban volt.

Juhász egyáltalán nem természetes, azaz nem *egyszerű* költő. Nem is lehet
az. Neki újra meg újra ki kell vívnia azt az egyensúlyt, amelyben természetes
tudna lenni. A megváltottság állapotáért ismételten meg kell küzdenie. Éppen,
mert a holnap hajnalát derengi, mert olyan messzire előre nyújtózik a jövőbe,
éppen ezért mindig meg kell küzdenie a világgal, a látomáson át el kell érnie azt
a szellemi magaslatot, honnan az egyszerűség világából egy-egy darabka belátható.

A virágok hatalma a félt ember bámulatával indít. A viráglét bátorsága,
nyugalmas szépsége, a virághúség ragadja meg, s ezért fogja vállatóra a virágo-
kat a költő:

*Vagytok-e ott, az ember-nélküli, állat-előtti boldog magányban,
a most-alakult, vagy évmilliárdos magányos pusztaságban,
az alig-lehűlt anyag melegéből, piros enyéből kikelve,
az ember-előtti állatok pikkely-pillérei közt illattal-énekelve?*

És ebben a pillanatban már nem az egyvonalú időben, egy többsikű időben
vagyunk, hiszen a világegyetemben egy adott pillanatban kezdet és vég, születés
és halál együtt vannak jelen. A végtelen térségekben és a lélekben. Miképp jutott
időig a költő? — ez lélektanilag teljesen megindokolható folyamat, leírható vers-
struktúra.

Három rétegbe osztályozható ez a struktúra a költői anyag szempontjából.

1. A látott virágok, a konkrét élethelyzetben, az empirikus szférában jelen-
való virágok. Ezekkel találkozik a költő egy meghatározott érzelmi állapotban.
Egy potenciális energia hatására a konkrét látvány az emlékezetet mozgósítja.
Nem az akaratot, nem az értelmet. Először és kizárólagosan az *emlékeztetést*.
A költő szinte akarattalan, szinte öntudatlan tárulkozik meg a látványnak. Az
érzelmi telítettség *romantikus* foka, a magányosság túlfeszített érzelmessége, vá-
gyakozása az azonosulásra, a tárgyasulásra, az teszi, hogy a látvány az emléke-
zetet mozgósítja. Hasonlóan — de csak hasonlóan — a szürrealizmus automatiz-
musához.

2. A következő réteg tehát szükségképpen az emlékezetben feltároló virág-
világ. De itt már feldereng az akarat mozzanat, a rend, mint a képzelet törvénye.
Mert nem láthat mást, csak amit valaha látott, valahonnan megismert. A kez-
deti érzelmi telítettségben még ki akar törni a földi szférából, más bolygóra, más
csillagrendszerre akár, de lassan visszatér a földre, mert emlékezetében csak a
földi virágvilág-él, onnan is közelebb, egyre szűkebb körre. a hazai tájra, s itt
tombolja ki magát a képzelet a *megnevezésben*, a magyar flóra rengeteg virága.
A jelentős költői képesség végre teret nyert, felszabadult. Áradó sorokon át virág-
nevek, virágnevek. Az érzelem magas hőfokán, alkotói extázisban olvadozik, ala-
kul, gomolyog a virágrengeteg. De egyre kivehetőbben avatkozik be az értelem is.
A jelentős intellektus. A költő komponál. Mert már eredendően, a versindítással
együtt megképzett az alkotásterv is. Legalább az analógia erejéig. A viráglét és
emberlét viszonyát — azonosságait és különbözőségeit — figyeli roppant odaadás-
sal. A viráglét és az emberlét — véli felismerni — nem hasonlítható, egymásból
nem következethető, egymással nem azonosítható, csak szerkezeti analógiák le-
hetségesek. *Az egyetemes lét összefüggése csak az analógia szintjén ragadható
meg.*

3. S közben szinte észrevétlenül siklottunk át a viráglétekből, az élet szerves-
szeretlen határan átsuhanva, az anyagi-természeti szférába. S ha előbb az emlé-
kezet spontaneitása, most az értelem működik már teljes fegyverzetben. S ha
előbb a konkrét élethelyzetből az emlékezet világába az asszociáció révén jutott,
most az analógia lendítette tovább. Így lesz úrrá az ember az érzelmen, a kao-

tikus anyagon, az értelem elrendezi azt, szóhoz jut, sőt, diadalmaskodik az *akarát*, az alaktalanul, látomászerűen gomolygó anyag *erkölcsi* teljesítményben csúcso-sodik:

*Csak azt tudom, hogy ember vagyok, hínáros ösztönök
forró ős-mocsarából kikelt, halandó és örök,
emberré érdemesült sejt, lángban megtisztult tudat,
tudom, világ a dolgaid, s elrendezem a dolgomat,
ahogy kell, bátran és ahogy neked kell világ,*

A juhászi látomás így ér a káoszából az elrendezettségbe, a nagynyomású érzelmi-ségből a tisztult tudatiságba. Ezért a vers itt önmegváltás, ebben az általános értelemben *erkölcsi tett*. Minden más emberi cselekedethez képest szuverén minőségű érték.

Az iménti három szférát időbeliségképpen is definiálhatjuk.

1. Az indító, konkrét helyzet a tapasztalati szférában jelen értékű, pillanatnyiság. A lírai alaphelyzet tehát az órával megmérhető jelen idő, a mindennapi realitás idősíkjá. 2. Innen az emlékezés jóvoltából a múltba, a lélekleben felhalmozott időbe siklunk át, 3. majd végül az időtlen analógias rétegbe, s ezzel az idő empirikus értelemben megszűnik. Juhász látomásverseinek időstruktúrája a jelenből (a pillanatnyiságból) a múlton, az ősmúlton át az időtlenségbe csap át, annak értelmében, hogy „bennem az első-tapadásig visszafáj az egyre tisztuló láncolat”. Az empirikus szféra (jelen), az emlékezés (múlt), ősvilág (időtlenység) egymásba kapcsolódó, egymást átrétegező struktúrájának sugalma viszont: az emberi létminőség, amit ő kozmikus magányként él át, mint félelmet, mint büszkeséget, mint érzelmi állapotot, a külső, tárgyi világgal találkozva, annak kaotikusságát öntudatával, intellektusával szembeesítve, ezt a káoszt fokozatosan birtokba véve, elrendezve, végül is meghatározza tudatos szinten az emberi *létminőséget*, mint mindennek az elrendezettségben diadalmas foglalatát. Az ember kvalitatív különbségét, csak ő képes a dolgokról tudomást szerezni, s ezzel a magáért valót értünk valóvá tenni.

S így diadalmaskodik:

*Ti azt már úgysem értitek, hogy amit én nyitok,
az a virág beszélni tud és szebb, mint a holdas Nárciszok,
a szára föl az űrbe nő, a jövő-időnek illatozik,
porzóira száll az űstökös-idő, szírom-dongája nem hervadozik...*

És ezzel Juhász időélményének még egy mozzanatára utalhatunk. Neki ugyanis csak egy igazi ideje van, s ez a *jövő idő*. A pillanattól mindig átsiklik a múlton, ősmúlton át az időtlenbe, ami csak első benyomásra ilyen mitológiai időkategória, mert közelebbről nézve mindig a *jövő*. Abban az értelemben, hogy ami van, volt és mitológiai időtlen, az mind együtt az *én*, az *ember*, aki a *jövő* letéteményese.

Ez a tartalma a *történelem* fogalmának is nála.

A költő korántsem ismételheti el a történettudomány, a történetfilozófia kész anyagát. Nem szedheti azt rímbe, mert akkor nem adott semmi költészetet, csak ismételt, recitált. Éppen ez a mai költészet egyik alapkérdése a természet- és humántudományokkal szemben. Adhat-e a költő a világ értelmezéséhez valamely új, lényeges nézőpontot, vagy csak rímbe szedheti, amit a komoly tudomány objektívál. Másként szólva, tudja-e igazolni magát a költészet, vagy a modern világban teljesen feleslegessé, esetleg csak — ami egyébként ugyanaz — másodlagossá, járulékelemévé vált az emberi tudásnak? Ismét másként szólva: A modern költőnek igazolnia kell magát. Ami természetesen nem azt jelenti, mintha ezren és ezren nem írnának verset, és jól megcsinált verset. Csakhogy igazolja-e a költőt a rím, a ritmus, a kép, az anyag érzelmi dúsítása, a reflexió? Vagy igazolhatja-e a költőt a puszta konvenció? Esetleg az a tény, hogy olvassák. (Mi mindent elolvassnak az emberek! De mi mindent nem olvasnak el!)

A költők írnak. Ahogy a fa kihajt tavasszal. De a költő nem növény, ezért igazi nagyságában igazolni is képes magát. Ez az önigazolás természetesen nem esszében történik, nem logikus okfejtés nyomán bontakozik ki. A kérdésfelvetés páratlan és eredeti voltában.

Juhász így egy verset, s azt a címet írja fölé: *Történelem*. Várnád, történetfilozófiai elmefuttatás következik, de egészen mást olvashatsz:

*Téli virradat.
Virrasztom magamat.*

*Ki kell, hogy sorsomat kiáltsam.
Mert elpusztulok e döbbsent hallgatásban.*

Mert nem születtem én a némaságra!

Az ötletesebb olvasó azért nem lepődik meg; a címet metaforaként fogja fel. Történelem, de egy ember az, akivel történnek a dolgok. És ebben talán van is valami, ha nem gondolunk az *analógiára*. Mert ha egyetlen ember története is, és éppen a költőé, aki sorsa, differenciált képességei révén méltó erre a metaforikus minősítésre, mégse a történelem és a személyes élettörténet metaforikus azonosításáról van szó. A strukturák analógiájáról. A történelem, éspedig történetfilozófiai értelemben, marxi történetfilozófiai értelemben vett strukturájának és az egyes ember élettörténetének, mint strukturának analogikus felfogásáról.

Bonyolultak vagyunk. Pedig a kérdés oly egyszerű. Arról a történelemtől van szó, amelyről Marx azt mondotta, még csak következik, csak lesz, mert ami volt és van, az osztályharcok története, a szükségszerűségek világának története, az csak az emberi előtörténet, vagy a történelem előtti kor. De ebből nem valami rózsaszínű álmot következik. Marx nem azt mondta, a fájdalmas, a tragikus, a vérrögös út, az nem történelem, csak azt állította, az emberiség története akkor kezdődik, ha az ember eléri a szabad lehetőségek világába, de magával hozza előtörténetét is, mint emlékezetet, mint hajlamokat, mint testből-idegrendszerből kitörőlhetsen. emléknymot. Ahogy Juhász mondja:

A fájdalom mért tömörült össze egy égitesten?

Mit akar ez a Dinoszaurusz itten?

Az asztalhoz ül, könyvekben lapoz.

*Szaru-forgács körmű gyík-kezelével az arcomon motoz,
kő-szempillája árnyékában az emberiség,
a hat angyallal tündöklő éposz-töredék,
kőmirigy-szemhéja föl-le száll
mint egy kőmadár.*

Ezt a mohás kő-mindenséget mit érdekli az Árpád-ház?

A hit, a gyöngesség, a kín, az árulás, a gyűlölet, a láz?

A látomást könnyű megérteni, ha az emberiségből, a hat angyallal tündöklő éposz-töredékből indulunk ki. Az újszövetségi János jelenéseinek hét angyalára kell gondolnunk, a hetediket, a végítéletet trombitálót leszámítva. Ez a hat angyal az emberiség történetét szimbolizálja, a hetedik az üdvösség ígéretét hozza. Juhásznak ez a hetedik nem kell. De mégis várja a jövődőt:

Borzolja virrasztó életem az ember-előtti, őskori szél.

Csapdok a kőcsipke-zsákba húzott taréjos gyíkfarkok.

Reped a világ, a jövő tojásbéja ropog.

És ez ugyanaz a pillanatnyiban kifejeződő időtlenség, mint amelyikről már szölvünk, hogy tehát Juhász időszemlélete a pillanatban megnyilatkozó ósmúlt múlt, ami már a jövődőt.

Ha tehát most már a történelem juhászi interpretációját meg akarjuk határozni, akkor azt mondhatjuk: Nem történelem, de az is, nem történelemfilozófia, de az is, hanem az ember, amint van, s aki az emberelőtti őskori szél zenéjét is idegeiben hordja, aki éppen ezért a jövőé. Íme, a költő látomása az emberi történetről: A pillanatban egymáshoz rendelt személyes-egyetemes kiterjedtség. Ez a történelem időfaktora.

Ebben az időben a tárgyi, eseményes motívaltság természetesen nem az egymásutániság, hanem az egymásmellettség, mert

Ma már nem egyszeregy az egyszeregy!

És a következőkben már nem a fizikai idő egymásutánjában jönnek az események. A személyiség rétegei kapcsolódnak egymáshoz rendeltségük szerint. A krisztusi tett jön elől, a kereszténység, amint a személyiség alakulásának rendje szerint jönnie kell, reá pedig a halottak világa, az élet története szerint a halálélmény, amelyből az élet igenje virágzott ki, mert

Én a múlt voltam és a jövő vagyok

Mert az élettől nem menekszem.

A kiküzdött életnek programja van:

A hajnal átsüti már az árnyat.

Hallod? Trombitálnak a kis katonának.

Rohan, nyakába veszi a lovat.

*Újra kell szülni a szavakat,
a csönd-árnyékú szavakat, a halál-árnyékú szavakat,
az éberség-szavakat, a világ-gyönyör szavakat,
a lehetetlen-szavakat, elmondhatatlan-szavakat,
a mindenség-embrió szavakat, halál-világ-szavakat!*

A program után a költői teljesítmény számbavétele következik. A békevágy, a mindenszszerelmű korszak, aztán apja halála, minek révén megismerkedett a halállal, minek okán gyűlöli hulló-Magyarországot:

*Engem az ország már apámban meglopott.
Már nagyapámban, már őseimben.*

Igy világosodik meg a költő történetfilozófiája. A személyiség szempontjából értékelt egyetemes történet, az egymás mellé rendelt, az emlékezetben, az idegrendszerben hordott „hat angyallal tündöklő éposz-töredék”. Ez nem a történettudomány történelemlátása, ez új, más, de lényegében mégis azonos. Azonosul a személyiség a megtörténteikkel. Ez már nem árpádházi, habsburgházi és semmiházi Magyarország története, ez Juhász Ferenc, a költő lelke megnyitva és felnagyítva és megtárukozva. A mesebeli János fiának története, de minden szegények története is, és az emberiség, a nyomorult emberiség története, amelyeknek mégis, mégis van jövője.

A költemény második felében a költő odaajándékozta magát a Földnek. Eladja magát a földnek. Miután mindenben megcsalatkozott, miután úgy megbizonyult, milyen nyomorúság és siralom völgye ez a föld számára, mindennek utána így fordítja a szót:

*Ha meghalok, ne égessétek el a testem.
Ne szegyenítsetek meg a villany-találkozással.
A másik-lét madarait sokáig kerestem,
s elteltem gyökér-vágyakozással.
Csak ássatok el a földbe, a földbe, a földbe, a földbe,*

És fogadj be Föld.

-----
*Kívánlak Föld!
Éhezlek Föld!*

A történelem tehát beteljesül. Ahogyan a proletariátus, miután teljesen tárgyiasult, mikor már semmi más nem volt, csak áru, abban a pillanatban a világ urává lett, akképpen a költő a teljes kifosztottságban és megcsalatottságban, éppen mert felismeri a dolgok igazi természetét:

Soha-el-nem-múló, önmagát-pusztító Történelem —

rátalál az igazi dallamra, s elénekli a soha nem hallott panegyricust, de panegyricusnak még ilyen méltó tárgya nem volt soha, ezt a csodálatos ódát, amelyet nő még udvarló lovagjától nem kapott, őseredeti, tiszta, minden ékítménytől szabad hangon, ezt a zenét, amelynek befejező akkordját minden kommentár nélkül ideírjuk:

*Ó, Föld, ó Föld te várj rám,
Föld,
az Emberiség suhanó csillag-temetője,
csillagkoronás Boldogasszony, csillagporos Bárány,
fölcsinált kisanya a tejúton,
Föld.
Az Emberiség makacs újraszülője.*

És miután a látomást ilyen durván széthasogattuk, rakjuk ismét össze, s csak egész mivoltára, tökéletes egységére figyeljünk. Szerette az életet, hitt a végtelenségben, próbálta kimondani a Törvényt, s az életnél is többre becsülte a szabadságot. Ez így már az időtlenségben hangzik el. Egy új világban, a holnap szabad emberi rendjében, ahol játékos kedvű emberek idézik majd egymásnak, valahogy úgy, ahogy mi néha Dantét szoktuk idézni, csak sokkal nagyobb tisztelettel a valódi emberi érték iránt, idézik a költőt, aki a kiteljesedett naturalizmus = humanizmus, a kiteljesedett humanizmus = naturalizmus jövődi világát sejtette meg materialista látomásaiban, aki ezért visszaszerezte a költő világteremtő méltóságát és páto-szát, egy természettudományosan látó és vívódó korban a szabadság világáig lépett előre, s újjá teremtette a szavakat, s bennük és velük elismételte az őseposzt, a Föld fogadását, egy kozmikus öleléspillanatot.